

Motywy poezji barokowej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 47.
- Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 241.
- Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 21.
- Źródło: A. Nowicka-Jeżowa, *Sarmaci i śmierć*, Warszawa 1992, s. 132.
- Źródło: Paweł Sarzała, *Barokowa medytacja o śmierci ścigającej człowieka w twórczości Mikołaja Sępa Szarzyńskiego*, „Prace Polonistyczne” 2000, nr 55, s. 9–10.
- Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 390.
- Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 6.
- Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 18.
- Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 15.
- Źródło: Wacław Potocki, *Rozbój duchowny*.
- Źródło: Sebastian Grabowiecki, *CXLVIII*, [w:] tegoż, *Setnik rymów duchownych wtóry*.
- Źródło: Wespazjan Kochowski, *Ogród Zamknięty Najświętsza Panna Marya*, [w:] tegoż, *Różaniec Najświętszej P*, Kraków 1668.
- Źródło: Paweł Sarzała, *Barokowa medytacja o śmierci ścigającej człowieka w twórczości Mikołaja Sępa Szarzyńskiego*, „Prace Polonistyczne” 2000, nr 55, s. 13–21.
- Źródło: Wiesław Potocki, *Zbytki polskie*.
- Źródło: Wacław Potocki, *Żywot ziemiański spokojny i szczęśliwy*.

- Źródło: Mikołaj Sęp-Szarzyński, *Na one słowa Jopowe: Homo natus de muliere, brevi vivens tempore etc.*
- Źródło: Hieronim Morsztyn, *Przyjemna rada.*
- Źródło: Jan z Kijana, *Autor tych książek.*

Motywy poezji barokowej

Giovanni Lorenzo Bernini, *Błogosławiona Ludwika Albertoni*

Źródło: Giovanni Lorenzo Bernini, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

Dla poezji barokowej trudno szukać ram. Charakteryzuje się ona kunsztem formalnym, a odzwierciedlane w przepychu estetycznym bogactwo poruszanych tematów jest niewątpliwie szerokie. Poeci wyznaczali tekstom różne funkcje: czasem miały one moralizować, a czasem po prostu bawić słuchaczy. W centrum stał człowiek, usiłujący zgłębić zagadkę swojego bytu, a także szukający swojego miejsca na ziemi.

Twoje cele

- Omówisz, jakie motywy występowały w poezji barokowej.
- Scharakteryzujesz barokowe toposy.
- Dokonasz analizy fragmentów tekstów obrazujących tematy podejmowane w poezji tego okresu.

Człowiek wobec kryzysu u schyłku renesansu

W XVI w. europejska myśl renesansowa, po osiągnięciu szczytowego punktu rozwoju, weszła w fazę głębokiego kryzysu. Przetaczające się przez Europę choroby, konflikty religijne oraz poddawane krytyce rozprzężenie moralne burzyły obraz Odrodzenia jako epoki harmonijnej, świetlistej oraz wyważonej. Inną przyczyną odejścia od szesnastowiecznego humanizmu było dążenie Kościoła do radykalnej rewizji swojej społecznej i kulturotwórczej roli, które zmarginalizowali odrodzeniowi filozofowie oraz artyści.

((Czesław Hernas

Barok

U schyłku renesansu dążenia do [restytucji](#) nadrzędnej roli Kościoła w kulturze objawiły się przede wszystkim w odrodzeniu tematyki i gatunków literatury średniowiecznej, przystosowanych do nowej sytuacji kulturowej. (...) Był to jednak nie tylko kryzys literatury; po prostu wobec rozwoju reformacji zarysował się ogólny kryzys świadomości społecznej, konieczność wyboru, weryfikacji wartości i podstawowych pojęć.

Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 15.

Kościół po [Soborze trydenckim](#) (1545–1563) wcielił w życie globalny program zmiany kultury, nauki oraz sztuki. Niemal w całej Europie rozgorzały więc ostre spory o nowe idee, m.in. o stosunek religii do filozofii (jej nadrzędną wobec niej rolę) oraz o miejsce człowieka w społeczeństwie i w świecie. Wobec tych antagonizmów jednostka ludzka zaczęła odczuwać lęk, wynikający przede wszystkim z zaciekłości i bezpardonowości konfrontacji dwóch przeciwstawnych myśli – renesansowej i rozrastającej się błyskawicznie – barokowej.

((Czesław Hernas

Barok

Duch niepokoju ujawniał się przede wszystkim w sporach o terminy i tradycje, czasem tylko spoza sporu wyłania się osobowość podmiotu, biografia wewnętrzna jednostki. Człowiek próbuje opisać swoją przemianę, by dać wzór innym, a może, by sam znalazł w tym

rozumowaniu utwierdzenie, iż wybrany kierunek przemiany nie prowadzi do wiecznej klęski, lecz do zbawienia.

Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 18.

Ten ludzki niepokój znalazł swoje odzwierciedlenie również w literaturze. Ówcześni poeci starali się zobrazować swoje rozterki m.in. poprzez nowe, często zaskakujące i niestandardowe realizacje znanych motywów oraz **toposów**, jak również operowanie kontrastem, paradoksem i oksymoronem.

Szlachcic – Sarmata

Portret Felixa Tyszkiewicza (?-1649) h. Leliwa, regimentarza wojsk Wielkiego Księstwa Litewskiego, autor nieznany, po 1793

Źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie, domena publiczna.

Motyw ten wiąże się z pojęciem sarmatyzmu – ideologią polskiej szlachty, która wywodziła swoje pochodzenie od starożytnego plemienia Sarmatów z dorzecza Wołgi. Lud ów charakteryzował się miłością do ojczyzny, odwagą oraz gościnnością, co stanowiło o jego wyjątkowości i cnotliwości. W oparciu o tę legendę na kartach rodzimej poezji barkowej pojawił się portret szlachcica-Sarmaty – religijnego, walczącego o wolność **tradycjonalisty**, który dobro kraju stawia na pierwszym miejscu.

Czesław Hernas

Barok

Drugim źródłem szczególnej dumy były żywe w świadomości ówczesnej subiektywne

przekonania o dawności i szczególnych wartościach polskiego wzorca ustrojowego (...) Ściślej mówiąc, przedmiotem dumy był właśnie ów stan szlachecki, jego starożytne genealogie i podtrzymywane w tym stanie starodawne tradycje narodowej kultury, przeciwstawne obcym wzorom. Przekonania te wspomagane były przez prace historyków, którzy jeszcze w wiekach średnich identyfikowali Polaków (lub szerzej: Słowian) z opisanym przez historyków starożytnych szczepem Sarmatów. (...) Ostatecznie teoria

społeczna o pochodzeniu Sarmatów i Sarmacji i późniejszych ich losach ukształtowała się u schyłku XVI wieku.

Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 6.

Za najdonioślejszą realizację motywu szlachcica-Sarmaty uznają badacze utwór Wespazjana Kochowskiego *Trybut należyty wdzięczności wszystkiego dobrego Dawcy, Panu i Bogu albo Psalmodia polska za dobrodziejstwa Boskie dziękująca* (1695). Poeta opierając się na przekonaniu, że naród polski, naród sarmacko-szlachecki pochodzi od samych rodów starożytnych, że o wartościach ludzkich decyduje głównie rodowód rodzinny, napisał cykl 36 psalmów, gdzie jednoznacznie nazwał swoją ojczyznę narodem wybranym na wzór dawnego Izraela.

((Czesław Hernas

Barok

Na *Psalmodię polską* złożyły się dwie doniosłe tradycje polskiej poezji barokowej: rozważania poezji metafizycznej wokół podstawowego pytania „co jest człowiek” i szlachecka historiozofia skupiona wokół sporu o doskonałości polskiego ustroju społecznego. Z tych dwu zakresów uczynił Kochowski jeden przedmiot myśli i dał u schyłku życia poetycki wykład sarmackiej antropologii, sumę dociekań i doświadczeń o sobie samym i o własnym narodzie.

Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 390.

Z biegiem czasu obraz bogobojnego, kochającego swój naród i jego historię uczonego szlachcica-Sarmaty uległ zmianie. Stopniowo ten wyeksploatowany przez wielu polskich poetów barokowych motyw nabrał znaczenia negatywnego. O szlachcicu zaczęto pisać w kontekście jego pijaństwa, hulaszczego trybu życia, a także nietolerancji wobec inności. Krytyki sarmatyzmu podjął się np. Wacław Potocki, który w wierszu *Zbytki polskie* obwiniał pławiącą się w luksusach szlachtę za powolny upadek państwa polskiego. Według Potockiego szlachcic-Sarmata to skupiony na sobie materialista, który wraz z klerem, używa życia zamiast dbać o los swojego kraju.

((Wiesław Potocki

Zbytki polskie

O czymże Polska myśli i we dnie i w nocy?

Żeby sześć zaprzęgano koni do karocy;

Żeby srebrem pachółkow od głowy do stopy,

Sługi odziać koralem, burkatelą stropy;

(...) O tym szlachta, panowie, o tym myślą księża,
Choć się co rok w granicach swych ojczyzna zwęża (...)

Źródło: Wiesław Potocki, *Zbytki polskie*.

Życie wiejskie

Z obrazem szlachcica-Sarmaty wiązał się bezpośrednio motyw – zgodnego z prawami natury, harmonijnego oraz spokojnego – życia na wsi. Działo się tak dlatego, że większość majątków szlacheckich znajdowało się poza większymi skupiskami miejskimi. Dzięki dużym zasobom finansowym i uprzywilejowanej pozycji społecznej, szlachta mogła wieść sielankową egzystencję pozbawioną trosk. Możliwi nie byli zmuszeni do pracy zarobkowej, a wiele bardziej skomplikowanych i czasochłonnych czynności wykonywała za nich służba oraz chłopstwo. Dlatego **szlachcic-ziemianin** mógł bez przeszkód oddawać się długim spacerom, polowaniom, grać w różnego rodzaju gry, biesiadować, dysputować podczas zakrapianych alkoholem uczt, konwersować ze Stwórcą, a także uprawiać sztukę.

((Wacław Potocki

Żywot ziemiański spokojny i szczęśliwy

Ten u mnie szczęścia prawdziwym przykładem,
Który na swoim się zagonie zstarzał (...),
Więcej pod niebem niż żyje pod dachem,
Z Bogiem niż z ludźmi ma rozmowy częściej,
Wiosnę mu kwiecie wydaje zapachem,
Lato podaje ostry sierp do pięści.
Jesień zaś, kiedy aż dotąd pod strachem
Wsparte gałęzi, sypą owoc gęściej;
Zima, okrywszy białym świat pokostem,
Wiślane brzegi szklanym wspięła mostem (...).

Źródło: Wacław Potocki, *Żywot ziemiański spokojny i szczęśliwy*.

Andries Dircksz Both, *Scena rodzajowa na tle krajobrazu*, XVII w.

Źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie, domena publiczna.

Śmierć

Motywy przemijania oraz kruchości istnienia bardzo często gościły na kartach liryki polskich poetów barokowych. Wiązało się to m.in. z powrotem do średniowiecznej tradycji, która ze śmierci uczyniła punkt centralny rozważań o życiu ludzkim. Dlatego ówczesni twórcy chętnie sięgali po drastyczne oraz groteskowe opisy rozkładającego się ciała, podkreślając jej wszechobecność i nieuchronność. Śmierć dowodziła więc marności egzystencji i skłaniała przerażonego człowieka do poszukiwania kontaktu z Bogiem.

((Paweł Sarzała

Barokowa medytacja o śmierci ścigającej człowieka w twórczości Mikołaja Sępa Szarzyńskiego

Filozofia baroku łączy pojęcie nieskończoności z dysputą o przemijaniu, a więc o skończoności świata. (...) Ówczesny człowiek zdecydowanie bardziej niż w przeszłości odczuł tajemnicę istnienia — własnego i istnienia nieskończonego wszechświata. Uobecniało się to dość żywo w barokowej literaturze. Na zmiany dokonujące się w społecznej mentalności zareagował także Kościół, oponując przeciw traktowaniu bytów skończonych na równi z Bogiem. W rezultacie wielu dyskusji dotyczących problematyki śmierci utrwaliło się przekonanie o związku idei nieskończoności ze

świadomością intelektualnej wolności i mocy ludzkiego umysłu. Poglądy te przejęła estetyka barokowa, opierając się w głównej mierze na „dynamice wyzwolonego intelektu, przed którym odkryły się nieskończone perspektywy fizycznego świata”. Dlatego — zdaniem Blaise’a Pascala — barok rozpatrywał swój najbardziej pasjonujący problem — jednostki ludzkiej, ludzkiego indywiduum w nieskończonym wszechświecie.

Źródło: Paweł Sarzała, *Barokowa medytacja o śmierci ścigającej człowieka w twórczości Mikołaja Sępa Szarzyńskiego*, „Prace Polonistyczne” 2000, nr 55, s. 9–10.

Duże zainteresowanie śmiercią wśród rodzimych poetów literaturoznawcy wiążą nie tylko z pogłębioną myślą metafizyczną oraz koncepcją człowieka kruchego i wewnętrznie rozdartego, ale także z kulturą sarmacką, której cechą charakterystyczną był przepych rytuałów pogrzebowych (tzw. pompa funebris) oraz zwyczaj sporządzania portretów trumiennych.

((A. Nowicka-Jeżowa

Sarmaci i śmierć

Impulsy rozwoju poezji refleksyjno-żałobnej wynikały z integrujących społeczność sarmacką sytuacji: rolniczego obcowania z ziemią, zbiorowego uczestnictwa w krwawym teatrze wojny oraz przeżywania misterii pompy żałobnej w duchu swoiście ukształtowanej religijności. Doświadczenia rolnicze Sarmatów kierowały refleksję poetów ku prawdzie o wspólnocie człowieka z ziemią i uczyły spokojnej zgody na śmierć.

Źródło: A. Nowicka-Jeżowa, *Sarmaci i śmierć*, Warszawa 1992, s. 132.

Jednym z najciekawiej piszących o śmierci ówczesnych twórców był Mikołaj Sęp Szarzyński, zaliczany do grona [poetów metafizycznych](#).

((Paweł Sarzała

Barokowa medytacja o śmierci ścigającej człowieka w twórczości Mikołaja Sępa Szarzyńskiego

Właśnie on zaczął traktować zgon jako nagłe przerwanie nici ludzkiego życia. W jego wierszach narodziła się koncepcja śmierci ścigającej człowieka, porywczej kostuchy wytwarzającej wokół siebie atmosferę grozy, niepewności i strachu. (...) Motyw śmierci ścigającej człowieka jest w ujęciu Szarzyńskiego szczególnie bogaty. Poeta

podejmuje próbę racjonalnego wyjaśnienia miejsca i roli człowieka w przyrodzie i poza nią. Wierzy, iż nad bezpieczeństwem całego wszechświata czuwa niepojęty Bóg – cel i sens ludzkich działań. Mimo to droga ku doskonałości nie jest dla człowieka łatwa. Czyha na niej zło, skutecznie atakując z ukrycia grzeszną ludzką naturę, a chociaż Boży pierwiastek przenika wolną duszę człowieka, częściej skłania się ona ku występnyim zachciankom, niż ku dobru. Pamięć o śmierci i konsekwencjach życiowych uchybień jest swoistym wskazaniem skierowania doczesnej drogi w stronę pośmiertnej nagrody. Człowiek w rozdarciu musi nieustannie dokonywać wyborów między chwilowymi przyjemnościami a tym, co pozwala mu zachować życie po śmierci.

Źródło: Paweł Sarzała, *Barokowa medytacja o śmierci ścigającej człowieka w twórczości Mikołaja Sępa Szarzyńskiego*, „Prace Polonistyczne” 2000, nr 55, s. 13–21.

Ten stan rzeczy obrazuje jeden z utworów Szarzyńskiego

((Mikołaj Sęp-Szarzyński

Na one słowa Jopowe: Homo natus de muliere, brevi vivens tempore etc

Z wstydem poczęty człowiek, urodzony
Z boleścią, krótko tu na świecie żywie,
I to odmiennie, nędznie, bojaźliwie,
Ginie, od Słońca jak cień opuszczony.
I od takiego (Boże nieskończony,
W sobie chwalebnie i w sobie szczęśliwie
Sam przez się żyjąc) żądasz jakmiarz chciwie
Być miłowany i chcesz być chwalony!

Źródło: Mikołaj Sęp-Szarzyński, *Na one słowa Jopowe: Homo natus de muliere, brevi vivens tempore etc.*

Światowe rozkosze, miłość

Równie popularnymi w dobie baroku, ale stojącymi niejako w opozycji do tematyki związanej ze śmiercią oraz do założeń [filozofii vanitas](#), były motywy miłosne.

((Czesław Hernas

Barok

Nadchodzi kryzys renesansowych dążeń do godzenia wartości ziemskich i wartości wiecznych, horyzontalnego i wertykalnego ruchu życia. Kryzys ten doprowadził do kolizji, rozbicia jedności, do uformowania opozycyjnych nurtów: poezji metafizycznej i poezji światowych rozkoszy, już u progu epoki.

Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 21.

Pomimo tego wyraźnego podziału, barokowa erotyka bardzo często flirtowała ze śmiercią, którą ówczesni poeci postrzegali jako nieodzowną część aktu miłosnego. Oba doświadczenia postrzegano jako ekstazę, czyli wyjście poza ramy zwyczajnego życia i codziennego doświadczenia, aby osiągnąć – jak to nazywa współczesna filozofia i psychologia – „sytuacją graniczną”. Skutkowało to pełnymi kontrastów, a dla naszego dzisiejszego zmysłu estetycznego groteskowymi nieraz opisami przedśmiertnych westchnień umierających z tęsknoty kochanków. Mistrzem takiej wyrafinowanej, konceptualnej, a często szokującej gry miłosnej był Jan Andrzej Morsztyn, w wierszach którego miłość jest bardzo często tylko pozorem.

((Czesław Hernas

Barok

Miłość, fenomen życia, jest też ograniczona ramami wiecznej nicości, ale jak długo trwa widowisko, pozostaje wartością rzeczywistą (...) Miłość jest wartością i grą (...) Gra miłosna jest pozorem.

Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 241.

Miłosne motywy bardzo licznie pojawiały się również w lirykach „światowych rozkoszy”, które były odpowiedzią na pełne pesymizmu i marności świata refleksje wielu barokowych twórców.

((Czesław Hernas

Barok

Zrodziła się wreszcie jeszcze jedna wizja świata, jako repertuar rzeczy przemijających, wśród których człowiek (...) nasycy, za zgodą Boga, swoją potrzebę szczęścia, niemożliwą do identycznego zrealizowania po śmierci, inna jest bowiem rozkosz ziemską, a inna niebieską.

Źródło: Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973, s. 47.

((Hieronim Morsztyn

Przyjemna rada

Bezpieczniej jest w zielonym namiotku z dziewczyną,
Na wdzięcznej lutni grając, leżeć pod pierzyną

Niż tarcz i ostrogrotną kopiją piastować
Albo ciężką przyłbicą czuprynę prasować.

Źródło: Hieronim Morsztyn, *Przyjemna rada*.

Słownik

tradycjonalista

(franc. traditionaliste) osoba przywiązana do tradycji, formułująca postulaty moralne, światopoglądowe lub polityczno-społeczne, których uzasadnieniem jest wierność w stosunku do przekazu tradycyjnego

szlachta ziemiańska

grupa społeczna posiadająca średniej lub dużej wielkości majątki ziemskie, zwykle przekazywane z pokolenia na pokolenie

metafizyka

(gr. *ta meta + ta physika* – to, co następuje po fizyce) filozofia dotycząca przyczyny bytu; rozważania dotyczące ostatecznego celu i sensu istnienia, istoty rzeczy oraz natury stworzonej rzeczywistości; potocznie także namysł nad rzeczami nieuchwytnymi, tajemniczymi i niewytłumaczalnymi zmysłowo

filozofia vanitas

(łac. *vanitas* – marność) zespół poglądów dotyczących życia ludzkiego jako chwili ulotnej; śmierć, przemijanie oraz nietrwałość dóbr doczesnych stanowiły główny temat przemysłów. Pojęcie związane jest z cytatem z Księgi Koheleta „Marność nad marnościami i wszystko marność”

topos

(gr. *tópos koinós*, łac. *locus communis* – miejsce wspólne) – powtarzający się motyw, występujący w obrębie literatury i sztuki zbudowany na fundamencie dwu wielkich tradycji śródziemnomorskich: antycznej i biblijno-chrześcijańskiej. Wskazuje na jedność, ciągłość kulturową danego kontynentu czy na istnienie pierwotnych wzorców myślenia człowieka. Topos budowany jest na zasadzie obrazu mającego na celu opis jakiejś sytuacji (topos tonącego okrętu w *Kazaniach* Skargi)

Film

Polecenie 1

Wysłuchaj wykładu dr hab. Dariusza Dybka. Wyjaśnij, czym jest i co oznaczał barokowy topos ogrodu.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D13EYeaBp>

Film nawiązujący do treści materiału z wykładem pod tytułem Motywy i topoty w poezji barokowej.

Wespazjan Kochowski

Ogród Zamkniony Najświętsza Panna Marya

Tam kędy żywa woda z przezornej krynice
Oblewa nazarejskie swą rosą ulice,
Ogród jest dość przestrony przedziwnej piękności,
Zamkniony pierworodnej kłódką niewinności.

W nim z niezbutwiałym cedrem aż pod niebo roście
Cyprys i palma cieniem częstująca goście;
W nim latorośl jawory chybkiem wzrostem goni,
Tam pachnący cynamon, smak dający dziwny,
Tam obfity dostatek tłustości oliwnej. —
Panna jest tym ogrodem, a ogrodem sporym,
panna różą i cedrem, Panna i jaworem.
Panną rószcza spokojnej przeznacza oliwy,
Panny także znakiem jest cyprys żałobliwy.
panna terebint, który gałęzie swe nisko
Rozkrzewia; Pannie służy palmowe nazwisko.
W czym jeżeli wątpliwość kto sobie zadaje,
Słuchaj, że jej sam Bóg te tytuły przydaje.

Źródło: Wespazjan Kochowski, *Ogród Zamknięty Najświętsza Panna Marya*, [w:] tegoż, *Różaniec Najświętszej P.*, Kraków 1668.

Sebastian Grabowiecki

CXLIIII

Z Twej śmierci, Jezu, dochodzim żywota.
Śmierć podejmując dla nas, władzą śmierci
Bierzesz, a z Twej k nam miłości tej śmierci
Moc dawasz, co nas wpuszcza do żywota.

Śmierć, ty godność przechodzisz żywota,
Bo tobą człek ujść może wiecznej śmierci.
Nie ma nic nad cię, święta wdzięczna śmierci,
Droższego ten skarb zmiennego żywota.

Przeto i mnie zbrzydł żywot; pragnąc śmierci,
Gdyż śmierć tylko wwieść może do żywota,
Tak wielka waga w mych zmysłach tej śmierci.

Tak ja mrąc żyję; konam, tak żywota
Pochodzę i tak pożadam tej śmierci,
Że w niej jest rozkosz mojego żywota.

Źródło: Sebastian Grabowiecki, CXLIIII, [w:] tegoż, *Setnik rymów duchownych wtóry*.

Rozbój duchowny

[...] Idę drzymiąc, nikczemna myśl mnie ubezpiecza,
Nie śni mi się o zdradzie. Ni tarcze, ni miecza,
Bo acz było oboje, ale miasto boku,
Nie bez wielkiego wstydu wyznaję, w tłomoku.
Nie miała miejsca u mnie zbawienna przestroga:
Idę bezpiecznie, gdzie mię bita wiedzie droga,
Chybiwszy wąskiej, przykrej, przez ciernie, przez osty,
Ale bezpiecznej, ale ścieżki barzo prostej.
Dopiero błąd obaczę, kiedy mu już żadną
Miarą nie ujdę, kiedy łotrzy na mnie spadną.
Pełno koło mnie ostrych mieczów, pełno grotów,
Uciec rzecz niepodobna, bronić się niegotów,
Wyprosić nie pomyślać, bo wzrok ich ponury
Owe srogie rozjadłe wyraża jaszczury,
Sępy albo okrutne harpije, co szczyrem
Serc ludzkich, inszą gardząc zobią, żyją żérem.
Pięc ich było, ilem mógł w onym baczyć huku. [...]

Źródło: Wacław Potocki, *Rozbój duchowny*.

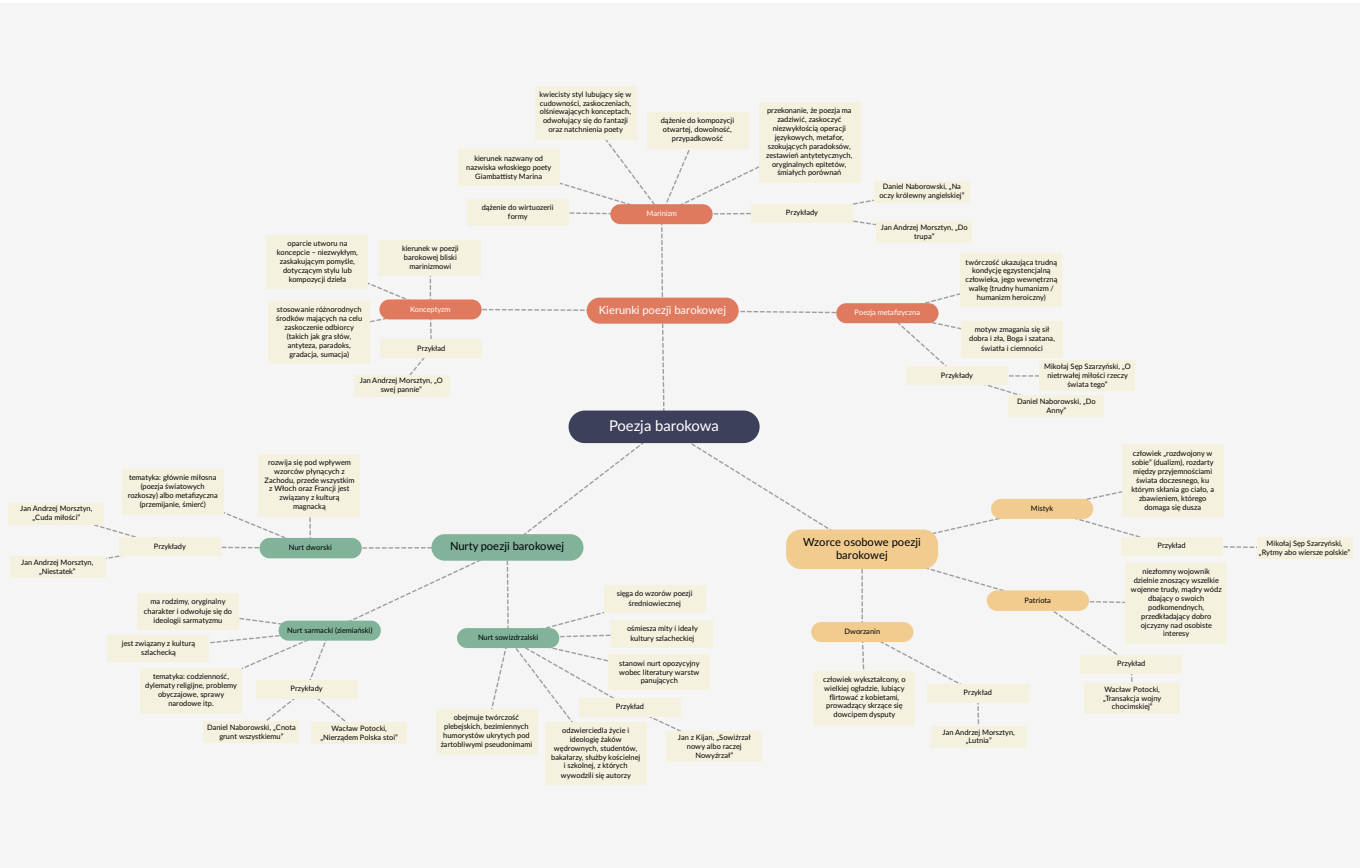
Polecenie 2

Opisz elementy i odmiany toposu śmierci. Odpowiedz na pytanie: „Czy śmierć zawsze była ukazywana w kulturze negatywnie?”

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli, a następnie zastanów się, w jaki sposób można scharakteryzować barokową poezję. Zapisz notatkę na ten temat.

Polecenie 2

Dopisz inne przykłady barokowych utworów do wyszczególnionych na mapie kategorii ujętych na mapie myśli. Możesz skorzystać ze źródeł książkowych oraz internetowych.

Ćwiczenie 1

Zaznacz wartości przypisywane szlachcicom-Sarmatom w okresie baroku.

☐ nowoczesność

☐ religijność

☐ miłość do ojczyzny

☐ kosmopolityzm

☐ gościnność

Ćwiczenie 2

Na podstawie mapy myśli i treści w sekcji „Przeczytaj” opisz różnice między konceptyzmem, marinizmem i poezją metafizyczną.

Dla nauczyciela

Autor: Paulina Król

Przedmiot: Język polski

Temat: Motywy poezji barokowej

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawnomocnieniu formułowanych sądów;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wie, jakie motywy występowały w poezji barokowej;
- charakteryzuje barokowe toposy;
- analizuje fragmenty tekstów obrazujące tematy podejmowane w poezji tego okresu.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel udostępnia uczniom e-materiał „Motywy poezji barokowej”.
2. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z materiałem filmowym w sekcji „Film”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. Prowadzący zajęcia rozpoczyna krótką rozmowę wprowadzającą: literatura baroku.

Faza realizacyjna

1. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z sekcją „Przeczytaj”.
2. Uczniowie dzielą się na 3 grupy. Każda z nich otrzymuje brystol, na którym należy przedstawić piramidę motywów, jakie występowały w poezji barokowej. Uczniowie mają zwrócić uwagę na to, co je ukształtowało. Po wyznaczonym czasie następuje prezentacja hierarchizacji. Nauczyciel komentuje i ocenia pracę grup.
3. Uczniowie pozostają na swoich miejscach i zapoznają się z multimedium „Mapa myśli”. Grupy dzielą się elementami z mapy:
 - grupa 1: Kierunki poezji barokowej
 - grupa 2: Wzorce osobowe poezji barokowej
 - grupa 3: Nurty poezji barokowej.Nauczyciel wyświetla na tablicy treść polecenia 2. Po wyznaczonym czasie następuje omówienie kategorii i odpowiedzi na polecenie. Nauczyciel komentuje.
4. Uczniowie odczytują dobierają się w trójki i odczytują treść ćwiczenia 2 z sekcji „Mapa myśli”. Nauczyciel prosi o wspólne odczytanie odpowiedzi.
5. Nauczyciel wyświetla teksty źródłowe w sekcji „Film”. Klasa tworzy trzy grupy, każda z nich zapoznaje się z jednym tekstem. Uczniowie dyskutują nad odpowiedzią do polecenia 2.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie wraz z nauczycielem podsumowują wnioski z dyskusji kończącej fazę realizacyjną. Nauczyciel zapisuje na tablicy: charakterystyka barokowych toposów. Uczniowie wymieniają hasła, nauczyciel zapisuje najciekawsze.
2. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i przeprowadza krótką rozmowę na temat spełnienia kryteriów sukcesu.

Praca domowa:

1. Uczniowie odpowiadają na pytanie z polecenie 1 w sekcji „Film”: Czym jest barokowy topos ogrodu?

Materiały pomocnicze:

- Czesław Hernas, *Barok*, Warszawa 1973.
- Paweł Sarzała, *Barokowa medytacja o śmierci ścigającej człowieka w twórczości Mikołaja Sępa Szarzyńskiego*, „Prace Polonistyczne” 2000, nr 55.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Film” do podsumowania lekcji.